

A MAGYAR DEMOKRATIKUS HADSEREG MEGALAKULÁSA
ÉS TEVÉKENYSÉGE
1944-1948

I. rész

Az 1944-es év Magyarország számára elhozta az újabb katonai vereséggel párosuló nemzeti katasztrófát, amely az egyre nyilvánvalóbb katonai kudarc mellett párosult az ország németek által történi megzálással, az ezzel járó szinte teljes kiszolgáltatottsággal. A keleti fronton idegen érdekek miatt pusztultak katonáink, itthon a zsidóság holocaustja miatt érte a nemzetet súlyos csapás. Az augusztusi sikeres román "kiugrás" pedig azt az illúziót is megszüntette, hogy sikeresen védhetők a Kárpátok az angolszász erők megérkezéséig.

A márciusi sokktól lebénult kormányzó tragikomédiába illő "kiugrási kísérlete" politikailag is megpecsételte az ország sorsát, hiszen a nyilas uralom előjátékának bizonyult. A szovjet hadsereg megkezdte magyarországi hadműveleteit, s ezzel a magyarság számára már ismert "két pogány között"-i állapot állt be. Az ország két részre szakadt. A nyugatra eső részeken a német hadvezetés mindent megtett a számára stratégiai veszélyt jelentő dunai térség védelmében, együttműködve, sőt sarkallva Szálasiékat nemzetvesztő politikájukban.

Az ország keleti felében a magyar demokratikus erők megkezdtek egy új államiség, egy új Magyarország megteremtését. A legfontosabb feladat a fasiszta tömbből való mihamarabbi kiszakadás volt, a nemzet sorsa függött ettől. Ehhez meg kellett teremteni egy a szövetséges hatalmak által elismert kormányt, amely fegyverszünetet köthet, amelyen keresztül Magyarország bekapcsolódhat az antifasiszta küzdelembe

és kedvezőbb pozíciót biztosíthat a magyarság számára a háború utáni rendezéskor.

Itt ezen ponton jelenik meg a hadsereg kérdése, hiszen az ország elemi érdeke volt, hogy konkrétan fegyverrel vegye ki részét a háborúból, immár az igazságos oldalon. Ehhez új nemzeti hadsereget kellett létrehozni, hiszen az ország nem rendelkezett fegyveres erővel, a még létező magyar alakulatok a németek oldalán harcoltak, októberben nem került sor számottevő magyar kötelék átállítására, még Miklós Béla vezérezredes is csak szők törzsét vitte át a fronton.

Ebben a dolgozatban ezen nemzeti haderő megteremtését, sorsának alakulását kísérelhetjük figyelemmel.

Ha a tárgyalt időszakban vizsgáljuk a hadseregépítés és katonapolitika kérdését két igen lényeges tényre figyelhetünk fel. Az egyik az a szerep, amelyet a hadsereg betölt, azaz kimutatható, hogy más és más hangsúlyt kap a hadsereg kérdése, más szerepet tölt be a katonapolitika az összpolitikában, s a hadsereg helyzetének alakulása érzékeny barométerként követi a politikai helyzet alakulását.

A másik nagyon fontos tényező, hogy a hadsereg szinte megalakulásától kezdve a politikai küzdelem egyik színtere volt, mintegy leképezve az országban a hatalomért folytatott politikai harcot.

Ebben a politikai küzdelemben egyik oldalon a kommunista párt vezette úgynevezett "baloldal" vett részt, így jobbra a kiszagdapárt vezette polgári tömörülés került. Ez a küzdelem koalíciós viszonyok, koalíciós kormányzás keretei között zajlott, nem feledkezve meg az ország szuverenitás hiányáról, hiszen az ország szovjet megszállás alatt állott és szuverenitását a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és annak szovjet elnöke Vorosilov marsall gyakorolta. Mindkét demokratikus pártmagyar jövőben gondolkodott, de ezen

mást és mást értettek.

Az MKP már kezdettől fogva a politikai hatalom megszerzésére törekedett, erről a szándékáról azonban "bölcsen" hallgatott és a Komintern VII. kongresszusának stratégiai és taktikai elképzelései nyomán népfrontban gondolkodott, s ezen belül törekedett a partnerek ellehetetlenítésére és a hegemon szerep megszerzésére. Nemcsak ellenfeleivel szemben taktikázott jól, hanem szövetségeseit is képes volt sakkbábuként mozgatni. Azonban azt is látni kell, hogy ez nem pusztán a kommunista párt "ragyogó" felkészültségén múlt, az is tény, hogy birtokolták a szovjet hadsereg, a SZEB támogatását, amely széles skálán mozgott, teherautók kölcsönzésétől a politikai ellenfelek letartóztatásáig.

Az FKGP választási sikerében és a "nyugatban" bizva polizált és nem vette észre, hogy az igazán fontos kérdések parlamenten kívüli eszközökkel kerülnek megoldásra, a parlament szerepe súlytalanná válik. Illetve észrevette - gondoljunk az arányosítási törekvésekre -, de ilyenkor szembe találkozott a megszállás tényével és a SZEB tevékenységével. Minden normális demokráciában az FKGP egyedül is kormányt alakíthatott volna, de legalábbis maga választhatta volna ki koalíciós partnereit.

Persze az érdekelteken kívül ekkor még senki sem tudta, hogy a jaltai nyilatkozatot nem kell szó szerint venni és a színpalak mögött a nagyhatalmak befolyási övezetekre tagolták Európát. Magyarország 80:20 százalékos arányban a szovjet szférába került és a 20 %-os nyugati "érdekeltség" néhány erőtlen tiltakozásban merült ki. Ez a tény nyilvánvalóan akkor is korlátozta a polgári demokrácia erőt, ha nem volt róla tudomásuk.

Tehát ilyen politikai viszonyok között zajlik a magyar demokratikus hadsereg felállítása, alakul sorsa, amely végül elvezet a szovjet modell átvételéhez a hadseregben is. Ezzel párhuzamosan más szférákban is zajlik ez a fajta rendszer-

váltás időben és intenzitásában eltérően. Kisérjük figyelemmel a katonapolitika alakulását és az ezzel paralell módon zajló a hadseregért, a hadseregben belül folyó politikai küzdelmet.

A MAGYAR MAGYAR DEMOKRATIKUS HADSEREG MEGALKULÁSA ÉS TEVÉKENYSÉGE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGEIG

1944. december 21-énült össze az újjászülető Magyarországi Ideiglenes Nemzetgyűlése. Az INGY a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja alapján, a benne együttműködő pártok (Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt, szakszervezetek) egyetértésével a magyar állami szuverenitás birtokosaként lépett fel és kezdte meg tevékenységét. Legsürgősebb feladat a hitleri Németországgal való szakítás volt, amelyet a december 28-ai hadüzenet demonstrált, valamint a fegyverszünet megkötése a szövetséges hatalmakkal, amely által lehetőség nyílt az antifasiszta küzdelemben való bekapcsolódásra.

Ehhez hadseregre volt szükség, hiszen az ország keleti felében nem maradt ütőképes magyar haderő, nyugaton pedig a németek közé ékelve, a németek érdekeiért harcolt a még létező hadsereg. Ezért az INGY szöveget intézett a nemzethez, amelyben több más fontos kérdés mellett erről is szól: "Honvédek! Nincs más parancs számotokra, mint a nemzet parancsa! Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a nemzet nevében parancsolja: fordítsátok fegyvereiteket a német elnyomók ellen, támogassátok a felszabadító Vörös Hadsereget, csatlakozzatok a magyar szabadságharcosokhoz, a szerveződő új magyar nemzeti hadsereghez".¹

Az INGY 1944. december 22-én választotta meg az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, amelynek a németellenes koalíció volt az alapja, így bekerültek a moszkvai tárgyalásokat folytató személyek, a szerepükre várakozó moszkovita magyar emigránsok, illetve a még október 15-én átállt Miklós Béla

vezérezredes, aki a kormány elnöke lett. A kormány összetételéből megállapítható, hogy a szovjet vezetést elsősorban az motiválta, hogy széles alapokon jöjjön létre a kormány és minden olyan erőt be kívánt vonni, akik elősegíthetik az eredményes hadviselés folytatását. Tehát nem elsősorban politikai indíttatása volt a kormány kialakításának, ekkor nem kívánta előnyben részesíteni a kommunista pártot.

Bár jogi alapot teremtő fegyverszünet hiányzott, az INK már december 23-án úgy határozott, hogy az erőket koncentrálni kell, és először egy hadosztályt kell felállítani és azt azonnal ki kell szállítani a hadműveleti területre. Vörös János honvédelmi miniszter ezt a kormány ülésén elsősorban politikai és demonstrációs okokból tartotta nagyon fontosnak. A kormány második ülésén, eltérően a nemzetközi jogszokásoktól - szovjet sürgetésre - hadat üzent a hitleri Németországnak, azonban ezzel elhárultak az akadályok a fegyverszüneti szerződés megkötése előtt, s ugyan az nap elindulhatott a kormány fegyverszüneti tárgyaló küldöttsége dr. Gyöngyösi János külügyminiszter vezetésével. Megkezdődhetett a hadsereg szervezésének munkája.

Vörös János a kormány első ülésén már beterjesztette a már előre elkészített toborzási felhívást, azonban nem sikerült megegyezni a hadsereg feltöltés módját illetően, azaz vita bontakozott ki a toborzás vagy sorozás kérdésében. Ugyanakkor - teljesen reálisan az adott helyzetben - a honvédelmi miniszter a szovjetek részéről átadandó hadifoglyokra akarta alapozni az új hadsereg felállítását, legalábbis annak a szervezés első ütemében felállításra tervezett részét, s ennek érdekében meg is próbált eljárni a szovjet vezérkarnál, nem is eredménytelenül. Végül január 19-én született meg az a minisztertanácsi határozat, amely a toborzás mellett foglalt állást, azonban maga a toborzási felhívás csak 1945. január 30-án jelent meg a már felszabadult városokban és falvakban. A késlekedés egyik nyilvánvaló oka a fegyverszüneti tárgyalások elhúzódnása, másrészt első jele a

koalíció belüli véleménykülönbségeknek.

A kommunista párt egyértelműen a toborzás mellett áll ki, amellyel a leghamarabb fel lehet tölteni a frontra indítandó hadosztályt, feltételezve, hogy a szükséges hadifogoly keret rendelkezésre áll. Másrészt azzal érvelt, hogy az önként jelentkező jobban harcol és nagyobb lehetőség van az állomány ellenőrzésére. Tehát itt a magyar érdek mellett áll ki, igaz ez most a szovjet érdek is. A tagadhatatlan pozitívum mellett megjelenik a politikai szűrés igénye is, azon az érthető mértéken túl hogy az INGY pártjai közül egyik sem kívánja keretlegényekkel és háborús bűnösökkel feltölteni a hadsereget. Az éppen alakuló Honvédelmi Minisztérium néhány tisztje szigorúan szakmai szempontok alapján a sorozás mellett áll ki, elsősorban távlati szempontokat mérlegelve, hiszen teljesen nyilvánvaló a szervezés első ütemében ugyanis a kiképzett hadifoglyokra lehet alapozni, kiképzetlen sorványokat nem lehet a frontra küldeni.

Az INK polgári szárnya nem tagadta a munkáspártok érveit, de abból indult ki, hogy a szervezés legfontosabb bázisa a szovjetek által átadásra kerülő hadifogoly keret - feltételezve az önként jelentkezést - így a hagyományoknak megfelelő sorozás útján tovább folytatott hadseregépítés során létrehozott 8 hadosztálynyi haderő már valamilyen támaszt jelent számukra. Másrészt erősítette volna az ország szuverenitását, távlatokban esetleg jelenthetett volna valamilyen biztosítékot az esetleges "szovjetizálás" ellen, amelyről való félelem mindig ott lebegett kimondhatatlanul. Jelentős lett volna még az a legitimációs szerep is, amelyet a hadsereg és a katonai közigazgatás újbóli kiépítése biztosított volna a kormány számára.

Mindkét rivalizáló politikai erő a maga álláspontját nemzeti érdekként értelmezte, ez egyrészt helytálló, másrészt saját gondolkodásmódjukon belül mindkét fél számára igaznak is tűnt. Természetesen nem szabad túlzott jelentősé-

get tulajdonítani ennek a kis vitának, azonban jelezte a polarizált álláspontokat, s mint mi már tudjuk a polgári erők félelme nem is volt megalapozatlan. A lobozzás vagy sorozás vita előrevetítette azt a problémát, hogy állást kell foglalni a hadsereg politikai jellegével kapcsolatban. Erről nyilatkozva a pártok képviselői kifejtették, politikailag elkötelezett hadsereget kívánnak, a hadseregnek magán kell viselni azokat a demokratikus vonásokat, amelyek az új államhatalmat jellemzik. A hadsereg antifasiszta, demokratikus jellege egyértelmű volt, a politikai jelleg ilyen értelmű felfogása nem képezte a vita tárgyát. A konkrét kérdésekben azonban már eltértek az álláspontok.

Az MKP és az SZDP 1945. január 30-ai közös javaslata kimondta: "... a hadsereg néphadsereg, amelyet a nemzet akaratára hív életre ... A honvédség hivatása tehát a Németország elleni szabadságharc folytatása a végső győzelemig, az ország határainak megvédése külső támadással szemben és a belső demokratikus rend biztosítása".²

Javasolták, hogy a hadseregen belül hozzanak létre egy olyan szervezetet - a nevelőtiszti intézményt -, amelynek feladata a hadsereg demokratikus szellemben való nevelése. Nem volt ez egy elfogadhatatlan álláspont, bár a néphadsereg-re tett utalás és a hadseregben végzendő politikai munka nem képezte részét a polgári erők koncepciójának, a politizáló hadsereg-ről más véleményük volt.

A HM-ben 1945. január 15-én Kéri Kálmán ezredes és Simonffy Tóth Ernő őrnagy által elkészített hadsereg szervezési terv nem kerüli meg a hadsereg és politika kérdését, azonban az a véleményünk, hogy ilyen értelemben a hadseregtől távol kell tartani a politikát, mert az óhatatlanul pártpolitikai jelleget ölt és az károsan hat a hadsereg tevékenységére. A katonák részére a tervezet biztosítja az aktív és passzív választójogot és hogy a nemzetgyűlésnek legyenek katona képviselői. A politikamentes hadsereg mellett foglal állást az FKGP 1945 elején kidolgozott programja, persze annak nem

"steril" értelmében, hiszen az ilyen nyilvánvalóan lehetetlen.

1945. február 14-én végül a HM és a demokratikus pártok képviselői tárgyalásokat folytattak a hadsereg szervezését érintő kérdésekről, s mint már kiderült az alaprendeltetés kérdésében nincs eltérés, a pártok elfogadták a két munkáspárt javaslatát, így rövidesen megkezdődött a nevelőtisztii intézmény kialakítása és a politikai nevelőmunka. Tagadhatatlanul volt realitása egyfajta "demokratikus" nevelésnek, de később ezzel kapcsolatban is a polgári erők féltelmei öltöttek testet, a nevelőtisztii intézmény egészen másfajta célok érdekében dolgozott, mint amiben a pártok megállapodtak. De ez akkor nem volt bizonyítható. Demokratikus célok, a hadsereg népi hadsereggé való átalakítása részét képezte a polgári erők elképzeléseinek, erre egy példa Vörös János honvédelmi miniszter külön felhívása a volt hadifoglyokhoz, amelyet 1945. március 8-án bocsátott ki: "... csak egy módon szerezhethetjük vissza erkölcsi tekintélyünket, csak egy módon juthatunk be a világ szabadságszerető népei közé: kifelé hősi harccal a rabló németek és hazaáruló nyilasok ellen, hazánk teljes felszabadítására, a fasizmus végleges megsemmisítésére, befelé pedig radikális népi átalakulással, a népellenes reakció letörésével".³

A Minisztertanács 1945. március 8-ai ülésén foglalkozott a Szolgálati Szabályzat módosításával, amikor a hadsereg feladatát a következőképpen határozta meg: "... a honvédség hivatása az ország területének felszabadítása, az ország határainak megvédése és a belső demokratikus rend és biztonság fenntartásában való közreműködés".⁴ Lényegesen megváltoztatták a honvédeskü szövөгét is, elhagyták a Horthyra vonatkozó részt, helyette az Ideiglenes Nemzetgyűlésre eskették fel az új hadsereg katonáit. Ez nagy fontossággal bírt, mert korábban Horthyra eskették fel a honvédek, igaz erre kevesen emlékeztek 1944. október 15-én és a nyilasok is "nemzetvezetőjükre" eskették fel a magyar kato-

nákat az ország fel nem szabadított részén. Elhagyták a katonákat emberi méltóságában sértő fenyegetési módokat.

1945. január 20-án végül aláírásra került a fegyverszüneti egyezmény, amellyel Magyarország kilépett a fasiszta hatalmak tömbjéből és lehetőséget kapott 8 hadosztálynyi haderő felállítására, hogy fegyverrel vegye ki részét a fasiszmus elleni küzdelemből. Elhárultak tehát a jogi akadályai is annak, hogy teljes lendülettel megkezdődjön a hadsereg szervezése. Az új hadsereg irányító szervezetének a Honvédelmi Minisztériumnak a létrehozása, amely a kezdeti időszakban a miniszteren kívül néhány tisztből állt. Január 30-ra a minisztériumon belül a következő csoportokat állították fel:

- elnökség	- hadművelési csoport
- szervezési csoport	- polgári csoport
- személyi csoport	- nevelő csoport
- anyagi csoport	- hadbíró csoport

Haladéktalanul intézkedni kellett a katonai közigazgatás újbóli megszervezéséről is, ez azonban nem ment egyszerűen. Szervezési problémákon kívül a rendelkezésre álló viszonylag csekély felszabadított terület és a rajta húzódó hadművelési záróvonal is nehezítette a honvéd kerületi parancsnokságok, kiegészítő és bevonuló központok felállítását és működését. Erre az 1945. január 31-én kiadott rendelet intézkedett. Az egyes hadosztályok hadrendi tervezete február 1-én került kiadásra.

Minden hadsereg-szervezés kulcskérdése a megfelelő tisztikar biztosítása. Ez ebben az időszakban nemcsak katonai-szakmai kérdésként merült fel, hanem komoly politikai szerepet is játszott. Túl azon a nyilvánvaló tényen, hogy fasiszta háborús bűnös vagy nyilas tiszt kerülhessen be az új hadseregbe, az álláspontok itt is polarizálódtak. A kommunista párt a hivatásos tisztek rovására növelni igyekezett

az önténtes és tartalékos tisztek mind nagyobb arányú bevonását, gátolni az ún. "reakciós" tisztek számának növekedését. A polgári szárny - szakmailag támadhatatlanul - a kiképzett, harci tapasztalatokkal rendelkező hivatásos tisztikarra voksolt. A későbbi "történetírás" azt a lényt, hogy a felkészült - egyébként máshoz nem értő - tisztek így kezdtek bejutni az új hadseregbe, úgy állította be, mintha az valamilyen összeesküvés miatt történt volna.

A polgári szárny nyilván látott valamilyen támaszt a régi tisztikarban - annak a demokratikus változásokat elfogadó részében -, de összeesküvésre gondolni a szovjet megszállás körülményei között bátorság, vagy tendenciózus beállítás. Egyébként a tisztikar megválogatásának szükségességét minden párt elfogadta, hiszen tisztképzés ekkor még elképzelhetetlen. Ennek szellemében került sor az igazoló bizottságok felállítására, amelyek a rendelkezésre álló iratok, tanúvallomások alapján folytatták le az igazoló eljárást. Hogy az igazoló bizottságok "engedékenysége" szolgálhatta-e a reakció céljait, arra egy példa:

A 6. hó. megszervezésekor a szovjet katonai hatóságok a gödöllői és jászberényi hadifogolytáborban az elsődleges szűréskor - egy hónap alatt - választották ki azt a 8848 személyt, köztük 521 tisztet, akiket dtba indítottak Debrecenbe, ahol újabb vizsgálat során még 675 személyt nyilvánítottak megbizhatatlannak és csak 1945. március 4-én kétszeres szűrés után adták át a hadosztály parancsnokának. Ezek után az igazoló bizottságok munkáját, igazán nem érheti vád, a rendelkezésre álló kiképzett tiszt személyi keretből csak ilyen összetételű tisztikart lehetett létrehozni. Egyébként az önként jelentkezettek viszonylag jelentős száma sem volt elegendő a szükséges sorállományú személyi kerethez, azért szükségessé vált, hogy az önként jelentkezés (toborzás) mellett a HM 1945 márciusában a sorozást is elrendelje, hogy a fegyverszüneti szerződésben vállalt kötelezettségeinknek eleget tegyünk. Ez azonban már nem befolyásolta a 6. és az

1. hadosztály feltöltöttségét, amely gyakorlatilag önkéntesekből és volt hadifoglyokból állt. Természetesen nemcsak a kormány által szervezett akciók voltak az antifasiszta küzdelemben való bekapcsolódásra. Az INGY és az INK felhívására Debrecen egyik laktanyájában 1944. december 27-én gyűlést tartottak a hadifoglyok és elhatározták, kéri az INK-t és az illetékes szovjet parancsnokságot, tegyék lehetővé a létrehozandó új magyar hadseregbe történő belépésüket. December 31-én közölték velük, hogy kérésükkel elvben egyetértenek, de fegyverszünet aláírásáig nincs lehetőség új magyar fegyveres egységek felállítására. A szovjet parancsnokság látva a magyar hadifoglyok eltökéltségét, úgy határozott, hogy egy műszaki alakulatot létrehozhatnak, amelyet a harcoló szovjet csapatok utánpótlásának biztosítására vesznek igénybe.

Az 1. Magyar Vasútépitő Ezred elnevezést kapott egység szervezése nyomban megindult és 1945. január 10-re be is fejeződött felállítása. Négy zászlóaljába összesen 3668 magyar katona jelentkezett önként. Az ezred nyomban elvonult Kárpátalja területére és megkezdte a tönkrement vasútvonalak helyreállítását. Jó munkája és további gyarapodása eredményeként a felettes szovjet parancsnokság már február 18-án hadosztállyá minősítette át, megkapták a szovjet hadsereg ellátási normáját és őrzésük is névlegessé vált. Az 1. Magyar Vasútépitő Hadosztály ezután 1945 nyaráig vett részt Kárpátukrajna, Észak-Magyarország és Szlovákia utánpótlási vonalainak helyreállításában. Ugyancsak ebben az időszakban szerveződött a gödöllői és ceglédi hadifogoly táborokból önként jelentkezők közül a 3. Vasútépitő Dandár is. A dandár 5 zászlóaljába összesen 4000 önkéntessel alakult. Munkáját Észak-Magyarországon, Kárpátalján, az Ersekújvár, Pozsony, Brunn vasútvonalon és Ausztriában végezte 1945 nyaráig. Nagyobb arányú önkéntes jelentkezés indult 1944-45 fordulóján a nagy temesvári hadifogolytábor magyar katonái között is. December utolsó napjaiban és január elején a szovjet parancsnokság segítségével egy szervező bizottság végezte itt a munkát, a kormány hadseregszervezési programja

alapján. Január közepére a jelentkezettek létszáma meghaladta az 5500-at. Belőlük szovjet jóváhagyással ekkor egy hadosztályt hoztak létre. Ez az önkéntes hadosztály a fegyverszüneti szerződés miatt nem kerülhetett az új magyar hadsereg kötelékébe. Késlekedés után nagyarányú tifuszbajrány tört ki a táborban, így nem került átadásra az INK-nak. Nincs okunk kételkedni (ebben az időszakban) a szovjet parancsnokság szándékaiban, hiszen az 1. hadosztály megszervezését is hasonló körülmények között segítették elő Jászberényben és ajánlották fel átvételre a HM-nek, amellyel bizonyos fokú meglepetést is keltettek, hiszen a HM a korábbi elképzeléseknek megfelelően egy (debreceni) hadosztály szervezését és frontra küldését végezte nagy erőfeszítéssel.

A Honvédelmi Minisztérium 1945. február 1-jén elkészült terve alapján az új hadosztályokat a következő hadrendben szervezték:

- 3 gyalog ezred	- 1 utász zászlóalj
- 2 tüzér ezred	- hadosztály vonat
- 1 légvédelmi tüzérosztály	- hadosztálykiképző tábor
- 1 felderítő osztály	

Egy hadosztály létszámát a terv 14.000 főben állapította meg. Ezen tervezet - amely objektív körülmények hatására többször változott - alapján kezdte meg a HM a hadsereg szervezését, ahol is először a 6. debreceni, majd az 1. jászberényi hadosztály megszervezésére és mielőbbi frontra küldésére koncentrált. A két hadosztály szervezésével párhuzamosan és ésszerűen lépcsőzve a feladatokat, a 7. hadosztály megalakítását Miskolcon, az 5. hadosztály felállítását először Szegeden, majd - volt 24. hadosztály átállása után - Hajmáskéren folytatták. A 6. (debreceni) hadosztály felállítására Székely László ezredes 1945. február 9-én kapott megbízatást. Tekintettel a kedvező körülményekre, a szervezés gyorsan haladt és a hadifoglyok átvételére - a már említett

szűrés után - már március 4-én sor került és ezzel gyakorlatilag a hadosztály személyi feltöltése befejeződött. A debreceni március 15-i Ünnepeken már a 6. hadosztály egyik ezredje képviselte az új magyar honvédséget.

Az 1. hadosztály szervezése március 1-jén kezdődött Jászberényben, részben a hadifoglyok, részben a szovjet parancsnokság kezdeményezésére. Itt is gyors előrehaladás mutatkozott, március 26-án befejeződött a hadifoglyok átvétele és 27-én megjelent az 1. hadosztályparancs és megkezdődött a felkészülés. Az 1. hadosztály alárendeltségébe került a Budai Önkéntes Ezred, amely budapesti harcokban már tekintélyt vívott ki magának a szovjet parancsnokság előtt. Április első felében történik meg a hadosztály nagyobb mennyiségű fegyverrel történő ellátása.

A másik két hadosztály szervezése jóval lassabban haladt, mert a HM úgy ítélte meg, hogy az előbb említett két hadosztály frontra küldésének van realitása. Az 5. hadosztály szervezése Szegeden kezdődött, majd április első hetében vett nagyobb lendületet, miután a szovjet parancsnokság átadta az átállt 24. hadosztályt és Hajmáskérre szállította. Ezután a szervezés itt folytatódott. A hadosztály parancsnokául Szász Ferenc ezredest nevezték ki. Mivel az átállt hadosztállyal a HM szinte kész törzset és keretet kapott és szervezésben lemaradt 7. osztályból 2000 embert ide irányítottak, gyakorlatilag a 3. hadosztály is készen állt a frontra indulásra, azonban erre nem került sor az időközben bekövetkezett német fegyverletétel miatt. A fegyverszüneti szerződésben Magyarország, a közigazgatási határ 1938-as helyzetnek megfelelően visszaállításával tulajdonképpen lehetőséget kapott, hogy a hadsereg szervezésével egy időben megkezdje a határőrség felállítását is. Az erre vonatkozó intézkedést a HM 1945. február 22-én adta ki. A határportyázó századok a kerületi parancsnokságok alárendeltségében működtek, kiépítésük azonban lassan haladt a front lassú előremozgása és a hadműveleti záróvonal miatt. Azonban erre még

külön engedélyt is kellett kérni a SZEB-től, amelyet 1945. április 25-én adott meg és a felállítandó határőrség létszámát 5000 főben limitálta.

Megállapítható tehát, hogy a hadsereg szervezésének munkája viszonylag lassan haladt, amely azonban ismerve az objektív nehézségeket nem kelthet meglepetést. Kezdetben a fegyverszűnet hiánya, illetve az elhúzódó tárgyalások akadályozták, később a már említett hadműveleti záróvonal miatt, amely még márciusban is csak a Gönc - Miskolc - Füzesabony - Szolnok - Kiskunfélegyháza - Kiszállás - Madaras - Katymár - Hercegszántó vonalon húzódott, tehát gyakorlatilag csak a Tiszántúlon tette lehetővé a hadseregépítést. Hatalmas nehézséget jelentett a szükséges fegyverzet, technikai eszköz, egyéb hadianyag beszerzése is, hiszen a kormány nem rendelkezett készletekkel, ezért csak a szovjetek által átadott magyar és német eredetű fegyverzet kerülhetett szóba. A szovjet parancsnokság az adott helyzetben nem is vállalkozhatott volna a magyar hadosztályok szovjet fegyverekkel történő ellátására, de mutatkoztak nehézségek a hadizsákmányként lefoglalt magyar hadfelszerelés átadásában is, elsősorban az alacsonyabb szintű szovjet parancsnokságok munkájában.

Megfigyelhető volt, ahogy a háború vége közeledett úgy csökkent az illetékes szovjet parancsnokság készsége is azon magyar kérések iránt, amelyek a hadsereg szervezésére vonatkoztak, lelassult majd gyakorlatilag leállt a hadifogolyátadás is, a szovjet parancsnokság megkezdte a hadifoglyok keletre szállítását. Nehezítette a munkát az irányító szervek és a katonai közigazgatás hiánya is, ismeretes, hogy a HM megalakulásakor a minisztert nem számítva 4 tiszt kezdte meg a munkát, gyakorlatilag előről kellett elkezdeni a vezetési struktúra kiépítését. Nem gyorsították az eseményeket a kialakuló pártközi ellentétek sem, amelyet ugyan áthidalta az INK a két munkáspárt hadseregszervezési javaslatának elfogadásával, de a fegyveres küzdelembe való bekapcsolódás nyil-

vánvaló szándékán túl kitapinthatóak a koncepcionális eltérések a koalíció két politikai irányzata között, ami nyilván ki hatott a hadseregszervező munka hatékonyságára is.

Tehát 2 magyar hadosztály készen állt a bevetésre, azonban a fegyverszüneti szerződés, illetve hadüzenet nem jelentette azt, hogy a magyar csapatok harcba is léphetnek, ehhez először engedélyt kellett kérni az illetékes szovjet szervektől. Ezzel is sok idő veszett kárba. Miklós Béla miniszterelnök már 1945. április 6-án külön kérelemmel fordult Sztálinhoz. 1945. április 7-én meg is érkezett a válasz, a Legfelsőbb Főparancsnokság engedélyezte, hogy a 2. magyar hadosztályt átadják a 3. Ukrán front állományába. Ezt a táviratot azonban csak a szovjet vezérkari főnök szignálta és a szovjet katonai bürokrácia ismeretében nem meglepő, hogy meg kellett várni Sztálin személyes táviratát, amely azonban csak 1945. április 14-ei keltezésű. Csak ezt követően indulhattak el a magyarok a hadművelési területre. Azonban ez sem ment egyszerűen, hiszen egy magyar szerelvénynek 10 nap kellett, hogy Debrecenből eljusson Körmentre. Egy hadosztály pedig csak több szerelvényvel tud vasúti szállítást végrehajtani. Egyébként a 6. hadosztály parancsnoka már március második felében kérte a SZEB elnökét, hogy a hadosztály elindulhasson az arcvonalba, de nem kapott választ, csakúgy mint Vörös János a március 24-ei kezdeményezésére sem. Ezen tények láttán megállapítható, hogy a berlini hadművelet sikeres kibontakozása fényében, a szovjet parancsnokság szemében egyre jobban csökkent a magyar haderő bekapcsolódásának fontossága katonailag, s elsősorban politikailag. Tehát végül is két hadosztály kijutott a hadművelési területre, azonban a konkrét harcokba már nem kapcsolódtak be, az 1. hadosztály a front 26. hadseregének, a 6. hadosztályt pedig 27. hadsereg tartalékába helyezték. Ebben az intézkedésben azonban felesleges diszkriminatív tartalmat keresni, ez a szokásos eljárás minden új kötelék beérkezésekor. Itt a tartalékban sor került a felszerelés további kiegészítésére is. A magyar hadosztályok az események előrehaladása miatt már nem kaptak

közvetlen harc feladatot, de az általuk elfoglalt körletekben harcbiztosítási tevékenységet folytattak. Egyrészt lezárták a visszaszivárgó magyar fasiszták útját és felszámolták csoportjaikat (ún. "kopjások") másrészt résztvettek az osztrák hegyekben garázdálkodó kisebb SS-csoportok, ukrán nacionalisták megsemmisítésében. A két hadosztály 1945. május 13-án kapta meg Tolhubin marsall parancsát, amelyben az ország területére történő visszaszállításukra intézkedik, ahol vasútbiztosítási feladatokat kapnak. az 1. hadosztály Pápa - Zalaszentgót - Répcelak, a 6. hadosztály Székesfehérvár - Balatonalmádi - Zirc körzetében.

Az 5. és a 7. hadosztály, amelyek szervezése a háború befejeződése után is folyt, az INK utasítására, nyilván a SZEB vonatkozó döntése alapján feloszlatták. A két hadosztály személyi állományának egy részét leszerelték, a fiatalabb korosztályokat az 1. és a 6. hadosztályhoz, valamint a szerveződő határőrséghez osztották be. A fegyverzettel hasonlóképpen jártak el.

Tehát, ha röviden értékelni próbáljuk ezt az időszakot mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy alaptalanok azok a vádak, amelyekkel a későbbiekben, s esetenként napjainkban is az 1945-ös honvédséget és tisztikart illették. Hadsereg-szervező munkájukat különösen nehéz körülmények között végezték, ennek ellenére sikerült két harcképes hadosztályt felállítani és a hadműveleti területre küldeni. Az, hogy ezen hadosztályok késve érkeztek ki és nem került sor harcbavetésükre nem a HM és a "reakciós" tiszték hibája volt. A körülmények ismeretében "reakciósság" és a munka elszabotálásának vádja nyilvánvalóan alaptalan és az ugyanezen tisztekkel szembeni későbbi megtorlásokat igyekeztek még a közelmúltban is ezzel igazolni.

A 45-ös honvédség valóban magyar és demokratikus hadsereg volt, az akkori legfontosabb nemzeti célok érdekében szerveződött, s belső viszonyainak alakulása is bizonyítja

demokratikus jellegét. (Pl. a Szolgálati Szabályzat humánus irányú módosításai).

Minden tiszteletet megérdemel az a több száz tiszt és tiszthelyettes, az a több tízezer honvéd, akik önként vállalták az antifasiszta fegyveres harcot, annak ellenére, hogy számukra a háború már tulajdonképpen véget ért. Ezzel lezárult tehát a demokratikus hadsereg történetének első időszaka.

Jegyzetek:

- 1 - Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója
1944. december 21. Országgyűlési Könyvtár
- 2 - Az MSZMP Párttörténeti Intézet Archivuma
1/13.216.8e.
- 3 - Honvédségi Levéltár HM Elnökségi iratai
1945/20259.sz.
- 4 - Szolgálati Szabályzat I.rész I.fejezet 1. .22.pontja
Honvédségi Közlöny 1945/2.sz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- I. Király Béla: Honvédségből Néphadsereg CO-NEXUS
Print - ter 1989.
- II. Mucs Sándor - Zágonyi Ernő: A Magyar Néphadsereg
története. Zrínyi, 1984.
- III. Korom Mihály: A magyar fegyverszünet 1945.
Kossuth, 1987.
- IV. Izsák Lajos: A koalíció évei Magyarországon
1944-48.
Kozmosz könyvek, 1986.